

**2017 оны 10 дугаар сарын 06 - нд ХИС-ийн магистрантуудад
унших “Геополитикийн шинэ нөхцөл байдал ба Монгол Улс”
сэдэвт лекцийн товчлол.**

*Геополитик судлалын хүрээлэнгийн захирал,
шинжлэх ухааны доктор, профессор Д.Мягмар*

Лекцийн агуулга

1. Геополитикийн аюулгүй байдлын тухай ойлголт
2. Олон улсын геополитикийн нөхцөл байдлын өөрчлөлт
3. Соёл, иргэншлүүдийн геополитикийн эрмэлзэл
4. Үндэсний соёл, иргэншлийн аюулгүй байдлын мөн чанарын тухайд
5. Монгол Улсын геополитикийн ач холбогдлын учир шалтгаан.
6. Зүүн хойд Ази ба Монгол Улс
7. БНХАУ-ын геостратегийн бодлого ба Монгол Улс
8. ОХУ-ын геостратегийн бодлого ба Монгол Улс
9. АНУ-ын геостратегийн бодлого ба Монгол Улс

1. Геополитикийн аюулгүй байдлын тухай ойлголт

Сүүлийн жилүүдэд хүн төрөлхтөнд бүхэлд нь болон тодорхой улс оронд учирч болзошгүй аливаа эрсдэл, сорилтын дотроос геополитикийн шинж чанартай аюул, заналхийлэл ихээхэн анхаарал татах боллоо. Түүгээр ч барахгүй “геополитикийн аюулгүй байдал” гэдэг шинэ нэр томъёо бий болж нэлээд өргөн хэрэглэгдэж эхлээд байна.

Үндэснийхээ язгуур ашиг сонирхлыг олон улсын аюулгүй байдлын эрх зүйн хэм хэмжээний хүрээнд найдвартай хадгалан, хамгаалах, бусад орон, эвсэл холбоодтой найрсаг харилцаа хамтын ажиллагаатай байх болон гадаад ертөнцөд тодорхой хэмжээгээр нөлөө бүхий байр суурь эзлэх нөхцөл бололцоог олгосон, олон улсын тавцанд хүлээн зөвшөөрөгдсөн, өөрийн гэсэн геополитикийн өндөр статус, нэр хүндтэй байх улс орны чадамжыг геополитикийн аюулгүй байдал гэж тодорхойлох нь нэлээд түгээмэл тохиолддог болно. Өөрөөр хэлвэл геополитикийн аюулгүй байдал гэдэг нь эцсийн дүндээ улс орны үндэсний ашиг сонирхлыг геополитикийн утга агуулга бүхий аливаа аюулаас найдвартай хамгаалах бололцоог олгосон аяааааа, дотоод ааааааа нөхцөл аүүрдсэн аааааааг хэлж болох юм.

Геополитикийн өндөр статустай байх нь аливаа улс оронд хөгжлийн илүү таатай нөхцөл бүрдүүлж, үндэсний аюулгүй байдлаа шаардлагын түвшинд хангах бололцоог олгодог болно.

Ийм учраас олон улсын харилцааны хүрээнд ийм статусыг бий болгох, түүнийгээ улам өргөтгөх замаар геополитикийн аюулгүй байдлаа хангахыг улс орон болгон чармайдаг билээ. Энэ зорилгоор улс орнууд, ялангуяа хүчирхэг гүрнүүд өөрийн нөлөөг бусдын газар нутагт тэлэх буюу геополитикийн орон зайгаа өргөжүүлэхийн тулд улс төр, оюун санаа, цэрэг, эдийн засгийн чадавхаа байнга нэмэгдүүлж, улс төр-цэргийн эвсэл холбоодыг байгуулан зарим тохиолдолд дайн, зэвсэгт мөргөлдөөнийг ч өдөөх нь байдаг. Харин бага буурай орнууд том гүрнүүдийн геополитикийн эрх ашгийн нөлөөллийн хүрээнд улс орныхоо тусгаар тогтнол, газар нутгийн бүрэн бүтэн байдлал, соёл иргэншлийнхээ онцлог шинж чанарыг хадгалан хамгаалахыг чармайхын зэрэгцээ газар нутаг, орон зайн давуу талаа дээд зэргээр

ашигласан геополитикийн салбарт баримтлах өөрийн гэсэн төрийн бодлогыг хэрэгжүүлэхийг эрмэлздэг билээ

2. Олон улсын геополитикийн нөхцөл байдлын өөрчлөлт

XXI зууны эхээр дэлхий даяар геополитикийн шинж чанартай дараах өөрчлөлтүүд ажиглагдаж байна. Үүнд:

XXI зууны эхээр дэлхий даяар геополитикийн шинж чанартай дараах өөрчлөлтүүд ажиглагдаж байна. Үүнд:

- Стратегийн ач холбогдол бүхий чухал газар нутаг, орон зайн төлөөх дэлхийн том гүрнүүдийн өрсөлдөөн улам бүр зах зээл, соёл иргэншлийн орон зайн дахин хувиарлалтын утга агуулгатай болж, дэлхий нийтийг бүхэлд нь хамрах, улам бүр хурцдах төлөвтэй байна.

- Хүн төрөлхтний хөгжлийн төв буюу эцсийн дүндээ том гүрнүүдийн геополитикийн өрсөлдөөн аажмаар дорно зүгт шилжиж байна.

- Дэлхийн болон бүс нутгуудийн хүчний дахин хувиарлалтанд Европ, Хойд Америкийн зэрэгцээ олон зуун саяас дээш, тэрбумаар тоологдох хүн амтай Хятад, Энэтхэг, Латин Америкын болон лалын гэгдэх ертөнцүүд хүч түрэн орж ирж байна.

Геополитикийн өрсөлдөөний гол объектуудад цэрэг-стратегийн хувьд чухал район, газар нутаг, бүс нутгийн зэрэгцээ эдийн засгийн геостратегийн ач холбогдол бүхий дэд бүтцийн сүлжээ, байгалийн баялаг их хэмжээгээр төвлөрсөн газар нутгууд болон нэгдмэл соёл, иргэншилт хүмүүсийн төвлөрөн суурьшсан нутаг орон хамаарах боллоо. Эдгээрийг өөрийн эзэмшилд буюу нөлөөндөө байлгах нь аливаа соёл иргэншил, улс гүрнүүдийн геополитикийн статус, хөгжлийн хурдац, гадаад дотоод аюулгүй байдлын түвшин, тусгаар тогтнол, бүрэн эрхт байдлын үзүүлэлтийг ихээхэн хэмжээгээр тодорхойлох болж байна. Геополитикийн орон зайн төлөөх өрсөлдөөний хүч хэрэгсэл, арга хэлбэр хүн төрөлхтний амьдралын бүх салбарыг хамран өргөжих, ингэхдээ зөрчил, сөргөлдөөний гол талбар нь эдийн засгийн зах зээл, оюун санаа, соёл иргэншлийн үнэт зүйлсийн систем болж хувирах талтай байгаа боловч үүнтэй зэрэгцэн цэргийн хүчээр геостратегийн асуудлыг шийдвэрлэх оролдлого улам бүр газар авсаар байна.

Эцсийн дүндээ энэ зууны дунд гэхэд хүн төрөлхтөн соёл, иргэншлийн хуваарилалтын шинэ эринд амьдарч болзошгүй байна. Үүний дотор дээр хэлсэнээр Хятад, Энэтхэг, Латин америкийн соёл иргэншил хүч түрэн гарч ирж, европын соёл иргэншлийн нөлөө ихээхэн сулран, Хойд Америк танигдахын аргагүй өөрчлөгдөн хувирах магадлалтай юм. Гэхдээ дэлхий ертөнц илүү ёс суртахуунтай, байгаль орчинтойгоо зохицсон, ухаалаг болох төлөвтэй байгаа талаар олон орны судлаачид бичиж байна. Үүнийгээ тэд өнөөгийн дэлхий ертөнцөд давамгайлж буй барууны гэж нэрлэгддэг, мөнгө хөрөнгө, ашиг хонжоог хэт эрхэмлэсэн, эх дэлхий, байгаль орчноо үл хайрласан амьдрах зарчим, ёс суртахууны хэм хэмжээ, төрөөс хатуу тогтоодог нийгмийн дэг журмын сөрөг талуудыг дэлхий нийтээрээ улам бүр шүүмжлэх болсонтой холбон тайлбарлаж байна.

3. Соёл, иргэншлүүдийн геополитикийн эрмэлзэл

Өнөө үед дорнодын, юуны өмнө Хятад, Энэтхэгийн соёл иргэншил дэлхийд эрчимтэй хөгжиж, тэргүүлэх байр суурийг эзлэх болж байна. Лалын ертөнц өөрийн соёл иргэншлийн хүрээнд нэгдэн нягтрахын ач холбогдлыг улам бүр ойлгох боллоо. Түүхэнд мартагдсан маяа, инк, ацтекийн соёл иргэншил Өмнөд Америкийн улс орнуудын холбоо хэлбэрээр эргэн сэргэж байгаа нь бас ажиглагдаж байна. Үүний зэрэгцээ ерөнхийд нь авч үзвэл Европын нэгдэх, бие даах үйл явц амжилттай явагдаж байна. Европын улс орнууд АНУ-д захирагдсан байдлаасаа аажмаар салж дэлхийн улс төр, эдийн засгийн харилцаанд хараат бусаар оролцох боллоо. АНУ эдгээр орныг одоохондоо аюулгүй байдлын асуудлуудын хүрээнд өөрийн эрхшээлд барьж байгаа боловч энэ нь улам бүр суларч байгаа нь ойлгогдож байна. ОХУ Европын соёл иргэншилд нэгдэн орохыг чухалчлан үзэж байгаа боловч төдийлөн амжилтанд хүрэхгүй байгаагийн зэрэгцээ Дорнод Европ, Төв Ази, Сибирь, Алс дорнодыг багтаасан Евразийн гэж нэрлэгдэж болох соёл иргэншлийг дахин бий болгох санаархал энэ улсад сүүлийн үед хүчтэй ажиглагдах боллоо.

Соёл иргэншлүүдийн дотоодод болж буй зарим үйл явц бас ихээхэн анхаарал татах боллоо. Хятадууд өөрсдийн дотоодын зөрчил сөргөлдөөнөө даван гарч чадсаны зэрэгцээ ямар хэлбэртэй байх нь одоогоор тодорхой бус боловч Япон, Солонгостой геополитикийн ашиг сонирхлын үүднээс нэгдэх гарцыг идэвхтэй эрж хайж байна. Эдгээр орон төр засаг, ахуй хөтлөх арга ухаан, түүх соёлын уламжлал талаасаа ихээхэн ойр улсууд билээ. Япон-Хятадын харилцааны түүхэнд анх удаа Японы Эзэн хаан Хятадад айлчилсан, энэ хоёр орны Засгийн газрын тэргүүнүүдийн уулзалт тогтмолжсон, хоёр талын гарын үсэг зурж буй баримт бичгүүд улам бүр стратегийн агуулгатай болж байгаа нь үүний нэг нотолгоо болж байна. Солонгосын хойгийн асуудал дээр Хятадууд ихээхэн хүлээцтэй хандаж, эцсийн дүндээ хоёр Солонгосыг нэгтгэх үйл явцыг өөрийн хяналтанд байлгаж чадаж байгаа нь бас үүнтэй холбоотой байж болох зүйл юм.

Хятад Энэтхэгийн харилцаа улам бүр ойртон нягтрах болж байна. 2008 оны 1 дүгээр сард Энэтхэгийн Ерөнхий сайд М.Сингх Хятадад айлчлаж “XXI зууныг хамтдаа харах нь” гэсэн нэртэй стратегийн чухал хэлэлцээрт болон хамтын ажиллагааны олон салбарын удаан хугацааны гэрээнүүдэд гарын үсэг зурсан нь Азийн энэ хоёр агуу их гүрний ирээдүйн геополитикийн холбооны дүр төрх, боломжийг тандан тодорхойлох боломжийг олгосон юм. Энэ айлчлалын үеэр М.Сингх нэг Хятадыг дэмжиж байгаагаа нотолж, эдийн засгийн хөгжил, нийгмийн шударга байдлын нэгдлийн талаар эрдэмтдийн өмнө илтгэл тавьж, үүгээр үндсэндээ Энэтхэг бол Хятадын хувьд Вашингтоны бодлогыг аялдан дагагч биш гэсэн сануулгыг АНУ-д өгсөн бөгөөд үүний зэрэгцээ Хятад нь Энэтхэгийн өөрийнх нь дорно зүгт хандах анхаарлын гол объект гэдгийг хүлээн зөвшөөрсөн болно.

Энэ бүхнээс харахад Дорнодод 2,5 миллиард орчим хүн ам, байгалийн баялаг, оюун санаа, шинжлэх ухаан технолог, санхүүгийн асар их нөөц бүхий хүчирхэг соёл иргэншлүүдийг өөртөө багтаасан геополитикийн шинэ систем бүрэлдэн бий болж байгаа нь ойлгогдож эхэллээ. Мэдээж хэрэг ийм хүчирхэг орон зайн нягтрал нь эдгээр орнуудтай хил залгаа том, бага ялгаагүй улс орнуудын санааг зовоох болсон нь зүйн хэрэг юм. Тийм ч учраас энэ том бүс нутагт тэнцвэртэй байдал бий болгох гэсэн оролдлогууд хийгдэх болсон нь бас ажиглагдаж байна. Үүний нэг тод жишээ нь 1990-ээд оны сүүлчээр ОХУ-ын Батлан хамгаалах яам, Гадаад хэргийн яамнаас санаачлан гаргаж ирсэн Шанхайн Хамтын Ажиллагааны Байгууллага юм. Олон улсын судлаачдын үздэгээр энэ санаачлагын гол эзэн нь тухайн үед ОХУ-ын ГХЯ-ны сайд байсан Е.М.Примаков бөгөөд түүний бодлоор энэ байгууллагад ОХУ, Тусгаар улсын хамтын нөхөрлөлийн бүх орон, Хятад, Энэтхэг, Иран, Пакистан,

Монгол улс орох ёстой байсан бололтой байдаг. Гэвч энэ байгууллага арай явцуу хүрээнд байгуулагдаж, хэдийгээр үйл ажиллагаа нь тодорхой хэмжээгээр урагшилж байгаа боловч анх санасан шиг дэлхийн геополитикийн өрсөлдөөний хүчний тэнцвэр болж чадсан гэж хэлэхэд амаргүй хэвээр байгаа юм. Үүнд Монгол Улсын өөрийн гэсэн байр суурь, түүний АНУ болон Ази, Номхон далайн нөлөө бүхий бусад улс оронтой тогтоосон найрамдалт харилцаа ихээхэн нөлөөлсөн гэж барууны судлаачид үздэгийг дашрамд хэлэх байна.

Лалын ертөнц дэлхийд буй болоод байгаа нөхцөл байдлыг улам бүр гүнзгий ухамсарлан ойлгох шатандаа байгаа бололтой. Лалын орнууд хүн төрөлхтний ирээдүйн хөгжлийн хувь заяа тэднээс ихээхэн шалтгаалах болон дэлхийн геополитикийн өрсөлдөөний тавцанд бие даасан тоглогч байх бололцоотой болсоноо гүнзгий ойлгож эхэлсэн нь сүүлийн үед энд болж байгаа үйл явдлаас тод харагдаж байна. Дэлхийн нүүрс ус төрөгчийн үндсэн нөөц, стратегийн ач холбогдол бүхий дэд бүтцүүд, соёл иргэншлүүдийн уулзвар, эдийн засгийн бүс нутгуудын зах нийлсэн заагууд эдгээр оронд оршиж байгааг ч тэд тооцож байгаа юм. Лалын ертөнц өөрийн соёл иргэншлийн үнэт зүйлсээ маш хатуу хадгалах, хамгаалахыг оролдож Европ, Америк болон Зөвлөлтийн дараа бий болсон хоосон орон зайг аажмаар дүүргэн өөр соёл иргэншлийн ард түмэнд үндсэндээ уусан нэгдэхгүй байна. Бүхэлд нь авч үзвэл лалын ертөнцөд болж буй үйл явц дараах хандлагуудыг бий болгож байгаа нь тодорхой байна. Үүнд:

- Лалын бага хурлын байгууллагын хүрээнд зохицуулах, удирдах бүтцийг бий болгох;

- Лалын нэгдсэн мөнгөний нэгжийг эргэлтэнд оруулан нүүрс ус төрөгчийн төлбөр тооцоог ам.доллараар хийхийг зогсоож валютын өөр сагсанд хуримтлуулах;

- Лалын орнуудын аюулгүй байдлын хамтын ажиллагааны тогтолцоог байгуулан НҮБ-ын Аюулгүйн зөвлөлд өөрийн байнгын төлөөлөгчийг суулгах шаардлага тавих зэрэг болно.

Үүний зэрэгцээ лалын ертөнцөд хуучин ЗХУ шиг соёл, иргэншлийн холбоотон хэрэгтэй байгаа нь бас тодорхой юм. Энэ үүднээс лалын орнуудын удирдагчид ОХУ-ыг холбоотон болж магадгүй гэж олон жил найдаж хүлээсэн боловч энэ нь бүтэхгүй болох нь улам бүр тодорхой болж байна. Тэд нарын ойлголтоор бол ОХУ лалын ертөнцөөс холдож барууны орнуудтай түүний дотор Израйльтай олон асуудлаар санал нэгдэх болсон нь ийм дүгнэлтэд хүргэж байгаа бололтой. Ийм учраас ОХУ лалын ертөнцөд төдийлөн хэрэгтэй бус болж байгаа бөгөөд магадгүй энэ орныг тэд дайсныхаа тоонд ч оруулж байж мэдэхээр байна. Энэ нь яваандаа лалын ертөнцийг Оросын эсрэг ашиглах бололцоог бусдад олгож болох юм. Үүний тод жишээ нь Кавказ, Төв Азийн зарим оронд болж буй хэрэг явдал юм. Харин энэ орон зайг Хятадууд эзлэхээр идэвхтэй ажиллаж эхэлсэн тухай барууны хэвлэлүүдэд сүүлийн үед ихээхэн бичигдэх болсныг бид бас анхаарах ёстой юм.

4. Үндэсний соёл, иргэншлийн аюулгүй байдлын мөн чанарын тухайд

Аливаа бага үндэстэн улсын геополитикийн аюулгүй байдал нь түүний үндэсний соёл иргэншлийн шинж чанартай нягт уялдаатай байдаг. Ер нь аливаа үндэстний геополитикийн гэж хэлж болох аюулгүй байдлын мөн чанар нь дараах хэдэн чадавхыг өөртөө агуулж чадаж байгаа эсэхээс ихээхэн хамаардаг болно. Үүнд:

- хүн амын тоо, төрөлх хэл, соёл, уламжлал зэрэг түүхэн мөн чанар, оюун санааны болон ёс суртахууны үнэт зүйлс, өвөг дээдсээсээ уламжлан ирсэн үр, удам, төрөлх газар нутгаа хадгалан хамгаалах чадавхи;

- түүхийн ямарч нөхцөл байдалд үндэстний онцлох шинж чанараа хадгалах, хамгаадах, дахин сэргээх чадавхи;

- өөрийн давуу шинж чанар, уламжлалаа баяжуулан хөгжүүлэх, оюун санаа, соёл иргэншлийн орон зайгаа үндэстний газар нутгаасаа гадагш тэлэх, бусдаар хүлээн зөвшөөрүүлэх чадавхи зэрэг болно.

Энэ нь бидний хувьд бол монголоороо үлдэх, монголоороо дахин сэргэх, монголоороо хөгжих гэсэн утгатай дүйцэх ойлголт юм. Ингэхдээ зөвхөн монгол гэдэг нэрээрээ биш өвөг дээдсээсээ өвлөн үлдээсэн дотоод мөн чанар, амьдрах арга ухаанаа ухааран ойлгоход ихээхэн учир агуулагдаж байгаа бололтой. Аливаа үндэстний дотоод мөн чанар нь ард түмний ёс суртахууны болон үйл хөдлөлийн загварын үндэс болох үндэстний өвөрмөц шинж чанарыг өөртөө агуулж байдаг соёл иргэншлийн дархлаагаар илэрхийлэгдэж байдаг нь тодорхой юм. Бид энэ дархлаагаа хамгаалах бодлого, үйл ажиллагаагаа “хар хайрцагны бодлого” гэж нэрлэх нь бий. Энэ нь үндэстний элитийн эрхэм чухал үүрэг байдаг бөгөөд хэрэв үүнийгээ алдах юм бол үндэстэн мөхөж сөнөдөг зүй тогтолтой байдаг.

Ямар ч соёл иргэншил, түүнд хамрагдаж буй үндэстэн ястан бүр өөрийн үнэт зүйлсийн тогтолцоогоо бусад үндэстнүүдэд тараан дэлгэрүүлэх эсвэл түүнийхээ зарим зүйлийг өөрийн ашиг сонирхлын үүднээс хүчээр тулгахыг оролддог нь хүн төрөлхтний хөгжлийн зүй тогтол юм. Үүнтэй холбоотойгоор шинээр бүрэлдэн бий болж буй геополитикийн шинэ нөхцөл байдал нь Монгол үндэстний соёл иргэншлийн дархлаад буюу хар хайрцагныхаа бодлогод юуг хамааруулж ойлгох, түүнийгээ бидний эргэн тойронд байгаа бусад том соёл иргэншлийн үнэт зүйлсийн түрэлтээс хэрхэн хамгаалахын зэрэгцээ хил залгаа нутаг, түүнчлэн өөр бусад оронд амьдран сууж буй монгол үндэстнүүдтэйгээ соёл, иргэншлийн харилцаа холбоонд байхыг чухалчлах талаар бид эргэн санаж нухацтай бодох зайлшгүй шаардлагыг бий болгож байна.

Монгол соёл иргэншил бусдад колоничлогдож, дайнд нэрвэгдэж, харийнханд эзлэгдэж элдэв аюулд өртөж байсан боловч өөрсдийн уламжлалт үнэт зүйлс, амьдрах энерги, соёл иргэншлийн дархлаагаа үндсэндээ хадгалж чадсаар ирсэн юм. Үүнд л манайх шиг жижиг үндэстэн улс өнөөдөр ч оршин тогтнож, өөдөлж, хөгжсөөр байгаагийн нууц агуулагдаж байгаа бололтой. Монгол үндэстний соёл иргэншил нь дэлхий дээр эртнийхэд тооцогдох бөгөөд олон мянган жилийн турш өөрийн эрч хүчээ хадгалсаар байгаа нь үүний нэг нотолгоо болж байна.

Үүнтэй холбогдуулан ОХУ-ын Геополитикийн академийн ерөнхийлөгч, шинжлэх ухааны доктор, профессор, хурандаа генерал Л.Г.Ивашовын бидний тухай бичсэн нэг санааг дурьдахыг хүсэж байна. Тэрээр хэлэхдээ “1990-ээд оны эхнээс Монгол Улсыг тойрсон монгол хэлтэн үндэстнүүд Нармай Монгол Улсыг байгуулах үзэл санааны дор нэгдэж эхэлж байгаа талаар гадаадын ялангуяа, ОХУ, БНХАУ-ын судлаачдын дунд ихээхэн яригдах болсон нь үнэн юм. Мэдээж хэрэг ийм улс байгуулагдах, тэр тусмаа Орос, Хятадын газар нутгаас тасдан авч бий болох нь юу л бол. Гэхдээ дэлхийн геополитикийн бүтцэд гарч эхэлж буй өөрчлөлт, үүний дотор Хятадын асар том хүчирхэг соёл иргэншлийн тэднийг залгиж болох аюулыг

Монгол Улсын төр, нийгмийн шинэчлэлийн хамгийн хүнд энэ үед олон улсын санхүүгийн байгууллагууд (ОУВС, Дэлхийн банк, Азийн хөгжлийн банк гэх мэт), АНУ, Япон, Герман, Бүгд Найрамдах Солонгос Улс болон бусад өндөр хөгжилтэй зарим улс орон манай улсад төрөл бүрийн тусламж, дэмжлэг үзүүлж ирсэн бөгөөд ингэснийхээ үр дүнд Монгол Улсын улс төр, нийгэм, эдийн засгийн салбарт өөрсдийн гэсэн орон зай, байр суурь эзлэж, үр нөлөөгөө ихээхэн өргөтгөн бэхжүүлж чадсаныг ОХУ тийм ч таатай хүлээж авдаггүй нь тодорхой юм. Оросууд энэ нөхцөл байдлыг тэдний хувьд Зүүн Хойд Азид хэрэгжүүлж байсан геополитикийн бодлогын ноцтой алдаа болсон гэж дүгнэх нь нэлээд элбэг тохиолддог болно.

2000-аад оны эхэн үеэс Орос улс системн гүнзгий хямралаасаа мултарч, түүний улс төр, эдийн засгийн байдал аажмаар сайжирч тогтворжин, гадаад бодлогынхоо өрнөд зүгт давамгайлан чиглэсэн өрөөсгөл талыг засан залруулж дорно зүгийн хандлагыг нь идэвхжүүлэхийн хирээр Орос, Монголын харилцаанд бий болсон хоосон орон зайг арилгах шаардлагыг аргагүйн эрхэнд ойлгох болсон юм. Ийм ч учраас 2000 оны 11-р сард Орос улсын Ерөнхийлөгч В.В.Путин Монгол Улсад албан ёсны айлчлал хийж Улаанбаатарын тунхаглалд гарын усэг зурсан бөгөөд энэ нь тус хоёр улсын харилцааг идэвхжүүлж түр доройтол, зогсонги байдлаас татан гаргаж шинэ шатанд хүргэх анхны томоохон алхам болсон гэж Оросын судлаачид бичиж байна.

Одоо Орос улс үндэснийхээ аюулгүй байдлыг дотоодын болон гадаад улс төрийн ашиг сонирхлоо үр дүнтэй хослуулан хангахыг хичээж байна. Ингэхийн тулд Сибирь, Алс Дорнодын нутгаа түлхүү хөгжүүлж, Ази, Номхон далайн бүс нутагт өрнөж байгаа эдийн засгийн интеграцийн үйл явцад идэвхтэй оролцоход онцгой ач холбогдол өгөх боллоо. Үүнтэй уялдаатайгаар Орос улсаас Ази, Номхон далайн бүс нутагт баримтлаж байгаа гадаад бодлогод Монгол Улс ихээхэн чухал байр суурь эзлэх болж манай орныг стратегийн түншээ хэмээн нэрлэх болсон нь үүний нэг илэрхийлэл байж болох юм.

Оросууд тэднийг Монгол улстай нягт холбодог геополитикийн хүчин зүйлсэд дараах ойлголтуудыг хамааруулан үзэж байгаа нь тэдний явуулсан олон тооны судалгааны материалаас харагддаг юм. Үүнд.

- хуурай замаар 3,5 мянга км шахам үргэлжсэн улсын хил;
- орос, монгол ард түмний хооронд улс төр, худалдаа, эдийн засаг, соёл иргэншил, хүмүүнлэг зэрэг бусад салбарт тогтсон найрамдалт, найрсаг харилцааны уламжлал;
- өнгөрсөн ХХ зууны 70 гаруй жилийн дотор нэг адил амаргүй хувь заяа, жаргал, зовлон, ялалт, ялагдал зэргийг зэрэгцэн амсаж өнгөрүүлсэн түүх;
- хоёр улс шилжилтийн үеийн хамгийн хүнд саад бэрхшээлийг даван тулаад үндсэндээ нэг чиглэл руу, тухайлбал зах зээлийн эдийн засаг, ардчилалын зүг зэрэг хөгжин дэвшиж, найрамдал, хамтын ажиллагаагаа шинэ нөхцөлд нийцүүлэн хөгжүүлэх нэгэн адил хүсэл эрмэлзлэлтэй байгаа
- Монгол Улс эдийн засгийн эргэлтэнд оруулж эхлээд байгаа байгалийн асар их баялагаа олзворлох, боловсруулах, тээвэрлэж зах зээлд хүргэхдээ хүссэн хүссээгүй ОХУ-ын шинжлэх ухаан, технологийн бааз, хамтарсан төмөр замд түшиглэхээс өөр зарга байхгүй гэсэн хатуу итгэл зэрэг болно.

Энд тэмдэглэж хэлэх нэг зүйл бол 2003 онд Монгол Улсын «их өр»-ийн асуудлыг Монголд нааштайгаар зохицуулан шийдвэрлэж чадсан нь хоёр улсын бүх

талын хамтын ажиллагааг өсгөн нэмэгдүүлэх шинэ бололцоог нээж өгсөн болохыг Оросын тал байнга дурьддаг болно.

Сүүлийн жилүүдэд хоёр улсын худалдаа эдийн засгийн харилцаанд үүсч гарсан нэг шинэ зүйл бол Оросын төмөр зам, Газпром, «Ренова», «Базовый элемент», «Северсталь» гэх мэт Оросын зарим томоохон төрийн өмчийн болон хувийн хэвшлийн компаниуд Монголтой хамтран ажиллах сонирхлоо хүчтэй илэрхийлэх болж, зарим нь төлөөлөгчийн газраа нээж, уул уурхай, цахилгаан эрчим хүчний үйлдвэрлэл, барилга байгуулалт, тээврийн дэд бүтэц зэрэг салбарт хөрөнгө оруулалт хийхийг ихээхэн эрмэлзэх боллоо.

Үүний зэрэгцээ оросууд манай хоёр улсын худалдаа, эдийн засгийн хамтын ажиллагаанд саад тотгор болж байгаа зарим асуудлыг шийдвэрлэх шаардлагатай гэж үзэж байгаа юм. Үүнд гадаад худалдааны алдагдлыг багасган тэнцвэржүүлэх, бүтцийг нь сайжруулах, тарифын болон тарифын бус саад бэрхшээлийг арилгах, Монгол Улсад хөрөнгө оруулалтаа нэмэгдүүлэх, тохиролцсон зүйлийн биелэлтийг хангах үүрэгтэй хоёр улсын яамд, албан газрын хоорондын зохицуулалтыг дээшлүүлэх, хоёр улсын иргэд визгүй зорчих журмыг сэргээх зэрэг асуудлыг тэд дэвшүүлэн тавьж байгаа болно.

ОХУ-ын улс төр, нийгмийн байдлын талаарх зарим нэг эргэлзээтэй зүйл. ОХУ нь манай их хөрш. Одоогоор улс төр, эдийн засаг, нийгмийн харилцааны бүх салбарт найрсаг харилцаа, хамтын ажиллагаатай орон юм. Монгол хүний сэтгэлд оросын ард түмний их ач тус, өгөөмөр сэтгэлийг хүндэтгэх, бүх зүйл дээр тэдэнд хандаж тусламж хүсэх, түшиг тулгуураа болгох сэтгэлгээ хүчтэй хадгалагдсан хэвээр байна.

Гэвч бид даяаршиж буй энэ дэлхий ертөнц дээр юу болж байгаа, хүн төрөлхтний жам ёсны хөгжил хаашаа явж байгааг тунгаан бодох, энэ хүрээнд ОХУ дэлхий ертөнцөд ямар байр суурь эзлэж, дэлхийн хөгжлийн тулгуур болсон том гүрнүүд болон хөгжиж буй бусад орон, түүний дотор хуучин ЗХУ-аас хараат байсан байдлаасаа салах гэж чармайж буй улс орнууд түүнд хэрхэн хандаж байгаа, ялангуяа энэ улс гүрэн юу руу тэмүүлж, юунд хүрэхийг чармайж буйг бас тунган бодох учиртай юм.

Энэ үүднээс ОХУ-ыг хэдийгээр урьд өмнийн их гүрний эдийн засгийн болон, оюуны өндөр чадавхиа тодорхой хэмжээгээр хадгалан үлдсэн, хүний хүчин зүйлийн болон байгалийн баялагын асар их нөөцтэй боловч улс төрийн байгуулалт, эдийн засгийг төрөөс удирдах арга барилын хувьд цаг үеэсээ ихээхэн хоцорсон, бусад улс орон ялангуяа хил залгаа, урьд нь харьяанд нь болон хараанд нь байсан улс орнуудын хувьд ихэвчлэн хүчээр түрэмгийлсэн, тулгаж тунирхсан бодлого явуулдаг, үүнээсээ болоод олон улсын тавцанд нэлээд хэмжээгээр ганцаардах талдаа орсон орон гэж олон улс орон үздэг болохыг бид бас тооцох ёстой байж болох юм.

Үүнийгээ нөхөхийн тулд олон улсын харилцаанд их гүрний дээрэнгүй гэж хэлж болох бодлогоо үргэлжлүүлэхийг санаархах, эдийн засгийн гол салбарууддаа төрийн монополийг сэргээх зэргээр олон улсын эдийн засаг, зах зээлийн харилцаанд төдийлөн зохицохгүй бодлого явуулах, хувийн өмчийн том компаниуд нь үндсэндээ 1990-ээд оны замбараагүй хувьчлалаар бараг луйврын аргаар улсын өмчийг үнэгүй шахам авах замаар байгуулагдсан, дээр нь түүхий эдийн гадагшаа чиглэсэн асар их урсгалыг далд эдийн засгийн аргаар бий болгож хэмжээлэшгүй их хөрөнгө мөнгийг гадаадын банкуудад төвлөрүүлсэн, энэ бохир мөнгөө хөгжиж буй

орнуудын эдийн засагт хөрөнгө оруулалт хийх, дэмжих туслах нэрээр угаах, түүнчлэн эдийн засагт үр ашигтай ажиллах арга барилд суралцахын оронд аль болох сүрдүүлэх, боож хяхах аргыг өргөн хэрэглэдэг орон гэж гадаадын нэр хүнд бүхий олон эрдэмтэд, шинжээчид, олон улсын байгууллагууд дүгнэх болсоныг бас анхаарах нь зөв юм.

Эцсийн дүндээ ОХУ өөрийн геополитикийн ашиг сонирхлын орон зайг болж өгвөл тэлэх, үүний тулд эхлээд ОХУ-ын дотоод нэгдлийг баталгаажуулах, дараа нь ТУХН, юуны өмнө түүний Аюулгүй байдлын хамтын ажиллагааны байгууллагын гэрээний орнуудын хүрээнд цэргийн эвсэл холбоо байгуулах, цаашдаа ШХАБ-ын хүрээнд НАТО болон Зүүн Азийн өндөр хөгжил бүхий орнуудын нөлөөг хязгаарлах орон зай бий болгох зорилго бүхий бодлого явуулж байгаа нь бас тодорхой байна.

Сүүлийн үед ОХУ, НАТО-г өргөтгөхийн эсрэг идэвхтэй үйл ажиллагаа явуулж эхэллээ. Үүний тулд НАТО-гийн эсрэг холбоотон байж болох улс орныг эрж хайх, зарим улс оронд ялангуяа хуучин ЗХУ-ын бүрэлдэхүүнд багтаж байсан улсуудад үүндээ нэгдэхийг хатуу, зөөлөн янз бүрийн хэлбэрээр тулгах байдал ч ажиглагдаж байгаа юм. Энэ нь хуучин социалист хамтын нөхөрлөлийн гэгдэж байсан улс орнуудад, түүний дотор Монгол улсад ямар нэг хэлбэрээр хамаарч болохыг үгүй гэх баталгаагүй болно. ОХУ-ын өндөр албан тушаалын зарим хүний ярианд ийм санаа цухалзах болсон нь ч ажиглагдаж байгаа юм.

НАТО-гийн эсрэг үйл ажиллагаандаа Хятад улсыг гол холбоотноо болгохоор бүхий л хүчин чармайлтаа гаргаж байгаа энэ үед ОХУ-ын цэргийн бодлогод Монгол улс ямар нэг тодорхой байр суурь эзлэх болох нь ерөнхийдөө ойлгогдож эхэлж байгаа болно. Ер нь Монгол улсын зүгээс бусад оронтой тууний дотор АНУ-тай цэргийн салбарт хамтран ажиллах ямар нэг алхам хийгдэхэд Оросын албаны зарим хүн туйлын эмзэг хандаж хүлээж авдагаас энэ нь харагддаг болно.

Дээр дурьдсан зүйлүүдийг нэгтгэн дүгнэж үзэхэд, бүхэлдээ Орос улсын төр, засгийн зүгээс Монгол Улсын хувьд найрсаг, сайн хөршийн уламжлалт харилцаагаа цаашид хөгжүүлэн стратегийн түншлэлийн түвшинд хүргэх, бүх талын хамтын ажиллагааг төгөлдөржүүлэн, ялангуяа худалдаа, эдийн засгийн салбарт идэвхжүүлэн үр ашгийг нь дээшлүүлэх, олон улсын тавцан дээр хамтран ажиллах зэрэг гол чиглэлийг баримталж байгаа нь тодорхой юм.

Өөрөөр хэлвэл Монгол Улс өөрийн гадаад бодлогоо эвсэлд үл нэгдэх зарчимд тулгуурлан, олон улсын хамтын ажиллагааны хүрээнд, ОХУ, БНХАУ-ын зэрэгцээ АНУ болон дэлхийн нөлөө бүхий бусад гүрний оролцоотойгоор хэрэгжүүлэх чиг шугам баримталж байгааг ОХУ үндсэндээ хүлээн авч хүндэтгэн үзэж байна гэж дүгнэж болохоор байна.

Үүний зэрэгцээ сүүлийн үед Оросын Засгийн газар болон түүний зарим төв байгууллагын төлөөлөлийн хүмүүсийн үг хэллэгээс манай орныг өөрийн улс төрийн холбоотон байлгах сонирхлоо дахин сэргээхийг оролдсон, эдийн засгийн ашиг сонирхлоо алдахгүй байхын тулд тулгасан, барьцаалсан үйл ажиллагаа явуулж болзошгүйг ойлгуулсан, цэрэг-улс төрийн салбарт хамтран ажиллах бодлогоо хэвээр баримтлаж байгаагаа янз бүрийн хэлбэрээр илэрхийлсэн зэрэг цаашдаа сөрөг үр дүн авчирж болзошгүй гэж хэлж болох зүйлүүд ажиглагдаж эхэлснийг бас анхаарах нь зүйтэй болж байна.

9. АНУ-ын геостратегийн бодлого ба Монгол Улс

хоёр орныхоо хувьд олон улсын улс төрийн эрсдлийн нэг голомт болж байгаа нь хэн бүхэнд тодорхой зүйл болно. Үүнийг АНУ-тай тогтоосон олон талт, нягт хамтын ажиллагаа нь Монгол Улсын хувьд аюулгүй байдлын хувьд улс төрийн багагүй эрсдлийг дагуулж байгаа боловч одоохондоо манай орны аюулгүй байдал, тогтвортой хөгжлийг хангах нэг гол чухал хүчин зүйл болсоор байгааг тэмдэглэх хэрэгтэй юм. Ойрын ирээдүйд ч ийм байдал тогтвортой үргэлжлэх нь үндсэндээ ойлгомжтой байгаа болно.